

DOI: 10.31866/2616-7948.2(16).2025.345602

УДК 050Вітряк(477.51)

Альманах «Вітряк» як взірець крайової літературної періодики

Іван ЗАБІЯКА

канд. іст.н., ст. н. співр.

вул. Межова, 15, 04123, Київ,
Україна

zabijaka2003@ukr.net

ORCID 0000-0003-1596-4403

© Забіяка І., 2025

У статті йдеться про альманах «Вітряк», присвячений одному з найменших колишніх районів Чернігівської області – Талалаївському. Протягом шести років вдалося видати п'ять випусків альманаху. Від випуску до випуску його обсяг збільшувався, тематичний діапазон розширювався, що свідчило про багатство району в культурно-духовному та історичному плані. Подібне відбувалося практично в кожному районі, але глибина й масштаби цього явища все-таки в кожного різні. Вони розкриваються в процесі вникнення й заглиблення в історичні, духовні, загальнокультурні пласти. Упорядникові альманаху вдалося здійснити досить значну роботу в цьому напрямку: зібрати й надрукувати матеріали про частину представників української еліти, відомої до Талалаївщини другої половини XIX – поч. XX ст., таких як Василь Горленко, Іван Кавалерідзе, Олександр Губар, Петро Ротач, Григорій Вишневий та ін. Надруковано твори Івана Кавалерідзе, Остапа Вишні з оцінкою критиків М. Шудрі, В. Святковця з позиції нинішнього часу. Багато уваги приділено творчості місцевим авторам та вихідцям із цього краю – П. Ротачу, Олександрі Гострій та ін. Окремий випуск присвячений землякам, які воювали, загинули в роки Другої світової війни: подано коротку історичну довідку села, списки загиблих і тих, хто пропав безвісти. Альманах містить матеріали, які стануть у нагоді вчителям української мови та літератури, історії, географії та краєзнавцям. У його випусках опубліковано твори авторів з Києва, Криму, Полтави, Талалаївщини, Чернігова – вірші, проза, епістолярій, історичні матеріали, літературознавчі та краєзнавчі дослідження та ін. Обкладинки заповнені на всіх сторінках кольоровими та чорно-білими персональними й колективними світлинами. У випусках альманаху критично осмислювалися проблеми, пов'язані з безпам'ятством, байдужістю й некомпетентністю окремих очільників краю.

Ключові слова: альманах «Вітряк», газета «Трибуна Хлібороба», Талалаївщина, рідний край, літературна Талалаївщина, наші земляки.

ALMANAC “VITRIAK” (“WINDMILL”) AS A MODEL OF REGIONAL LITERARY PERIODICALS

Ivan ZABIJAKA

PhD in Historical Sciences, Senior Lecturer

Mezhova str., 15, 04123, Kyiv, Ukraine

zabijaka2003@ukr.net

ORCID 0000-0003-1596-4403

This article studies almanac “Vitriak” (“Windmill”) dedicated to one of the smallest former districts of Chernihiv region, Talalayiv district. Over the course of six years, this almanac managed to publish 5 issues. From issue to issue, its volume increased, the thematic range expanded, which testified to the wealth of this district in cultural, spiritual and historical terms. This happened in almost every district. Still, the depth and scale of this phenomenon is still different for each of them. They are revealed while penetrating and delving into historical, spiritual and general cultural layers. The compiler of this almanac coped with quite a lot of work in this direction: to collect and publish materials about some of the representatives of the Ukrainian elite involved in the Talalayiv district in the second half of the 19th – early 20th centuries, such as Vasyl Horlenko, Ivan Kavaleridze, Oleksandr Hubar, Petro Rotach, Hryhorii Vyshnevyi, et al. Much attention is paid to the creative work of local authors and natives of this region – P. Rotach, Oleksandra Hostrii, and others. A certain issue was devoted to the countrymen who fought and died during the Second World War: a brief historical background of the village, lists of those who died and those who went missing were presented. The almanac consists of materials that can help teachers of the Ukrainian language and literature, history, geography and local history. In its issues, works by authors from Kyiv, the Crimea, Poltava, Talalaiiv district, Chernihiv are published: poems, prose, epistolary works, historical materials, literary and local history studies, etc. The covers are filled with colour and black-and-white personal and collective photographs on all pages. The almanac issues critically reflect on the problems associated with forgetfulness, indifference and incompetence of some leaders of this district.

Keywords: *almanac “Vitriak” (“Windmill”), newspaper “Trybuna Khliboroba” (“The Plowman’s Tribune”), Talalaiiv district, native land, literary Talalayiv district, our countrymen.*

Актуальність теми

У класичному журналістикознавстві побутують поняття провінційної та крайової преси, інших засобів масової інформації. Перше поняття, зрозуміло, вужче, ніж друге. Але, на нашу думку, обидва применшують такий вид інформаційного жанру, типу; для них характерна поверховість тлумачення.

Українська журналістика має традиції такого типу видання. За спостереженням українського культуролога, журналіста кінця XIX – поч. XX ст. В. Горленка, українська література приречена на видання альманахів, збірників (Горленко, 1887). Ця своєрідна приреченість має тяглість і нині. Її особливість, на нашу думку, полягає в тому, що альманахова література зручна тим, що не потребує систематичності видання. Воно може здійснюватись із продовженням, але без конкретної періодичності.

Стан розробки проблеми

Спеціального дослідження чи огляду, присвяченого всім випускам альманаху «Вітряк», на сьогодні немає. І важко сказати, коли буде, оскільки в інститутах, факультетах журналістики університетів в Україні вивчення історії української періодики, преси години настільки скорочені, що крайова періодика не потрапляє навіть в оглядові лекції, не кажучи вже про курси. Зрозуміло, що цей пласт не розглядається і на семінарах.

За роки незалежності видань такого типу значно збільшилося, а центральних, обласних, галузевих газет, журналів значно зменшилося, навіть багато з них взагалі зникли з інформаційного поля.

Потреба в осмисленні такого типу видань є не лише в рамках курсових, дипломних, магістерських робіт, а й в кандидатських/докторських, де б було осмислено альманахи як самостійне явище кінця XX – початку XXI ст., зокрема і в порівнянні з подібними видання в Україні означеного періоду. І до цього не так часто можна було зустріти дисертаційно-монографічні праці, а тепер – тим більше.

Українське пресознавство, журналістикознавство, яке фактично народилося за межами України, не знайшло належного продовження свого розвитку на теренах, де виходили такі газети, журнали, альманахи. А мало б бути й альманахознавство, оскільки в типологічному змісті воно відрізняється від інших періодичних чи з продовженням видань.

Єдині публікації про альманах «Вітряк», які заслуговують належної уваги, – ті, які містять українознавчий погляд на видання Т. Усатенко (2009, с. 10) та детальний огляд 4-го випуску альманаху Д. Кононенка (2008, с. 11).

У більшості ж, і в кращому випадку, альманах «Вітряк» ставав предметом і об'єктом жанру замітки, інформації про його вихід, згадки в оглядах. Детальніше про це в кінці цієї публікації. *Мета статті* полягає в ознайомленні читача пропонуваного дослідження із структурою та

змістом випусків альманаху «Вітряк», його найважливішими темами, матеріалами, вміщеними в ньому.

Завдання статті

Вирішення поставленої мети передбачає такі завдання:

1. З'ясувати причину й мотиви заснування та видання досліджуваного альманаху.
2. Розкрити контентне наповнення розділів і рубрик, звернувши увагу на найважливіші теми.
3. Наголосити на потребі такого типу видань та аргументувати її.

Виклад основного матеріалу

Альманах «Вітряк» (2003–2008 рр.) виходив хаотично: перший випуск – 2003, другий – 2005, третій і четвертий – 2007, п'ятий – 2008. Усі випуски виходили форматом А5. Обсяг кожного числа коливався – від 68 до 200 сторінок.

Від 2008 р. видання альманаху трансформувалося в «Бібліотеку альманаху «Вітряк», де побачила світ перша поетична книжка місцевої журналістики, поетеси Олександри Гострої «Сповідь траві. Поезії». Нині в цій бібліотеці побачило світ уже понад двадцять різних видань.

Первинно альманах «Вітряк» мала намір видавати талалаївська творча інтелігенція, але далі бажання справа так і не зрушилася. Одна річ – тримати в руках готове видання, оцінювати його, давати «поради», «пропозиції» і зовсім інша – шукати матеріали, готувати їх, займатися версткою, друком, розповсюдженням. До того ж альманах – це не мішок із різним збіжжям. Кожен його матеріал повинен відповідати не лише тематично, а й бути належного творчого рівня.

Альманах задумувався як літературний, що пояснюється об'єктивними причинами: у краї багато місцевих талантів.

Із четвертого випуску сформувалися основні критерії цього видання, які практично відповідають не лише всім альманахам цього краю, а й серії «Бібліотека альманаху «Вітряк». На Талалаївщині є великі поклади нафти і газу. Лише в с. Ярошівка (Українське) понад двадцять продуктивних свердловин, їх називають «Ярошівським родовищем» (Покин'яборода, 2019).

Талалаївщина – багатий край не лише на корисні копалини.

Простота і складність полягає тільки в тому, що їх треба шукати: невинно й повсякчас, як настирні нафтошукачі, що досягають космічних глибин, щоб видобути звідти те, що тисячами й мільйонами років зберігалось там. Їхня активність і настирність дивує. Успіхи також. Тільки різниця між ними й духовношукачами досить суттєва. Перші, збіднюючи надра, збагачують невелике оточення суспільства, позбавляючи всіх інших майбутнього. Другі, – чим глибше сягають духовних глибин,

тим більше збагачують все суспільство, не наносячи йому ні найменших втрат, роблять прозоріші перспективи майбутнього.

От тільки дивина – від земних надр цивілізація зуміла зробити залежними кожного з нас у тій мірі, який образ життя він займає. І викарабкати-ся звідти практично неможливо без економічних, технологічних колапсів, катастроф, апокаліпсису. Чому ж усе менше й менше залежності відчуваємо від духовності? Невже наші душі віддають перевагу матеріальному, щохвилинній вигоді, відкидаючи цінності, набуті батьками й матерями, всіма іншими поколіннями? Невже ми так закрутилися в щоденній суєті, що нема коли зупинитися, подумати, зважити, відчутти втрату рівноваги? Мабуть, таки так. Немає коли ні зупинитися, ні, тим паче, задуматися. Хочеться тільки вірити, що все це не надовго, а скороминуще, що ми оговтаємося і звернемо обличчя до світлин батьків і матерів, дідів і бабусь, що нам удасться осмислити здобутки минулих поколінь, найдемо в собі мудрість дати їм гідну оцінку, що не зганьбимо ні їхньої праці, ні їхнього внеску. Віряться, що все врівноважиться. (Забіяка, 2007а, с. 5)

Перший випуск справді був суто літературний. Нагода його виходу доволі спокуслива: 150 річниця від дня народження В. Горленка – справжнього поціновувача вишуканого мистецтва. Тому й відкривався альманах передмовою «Ярошівський світоч» О. Липіна та О. Горбаня (обидва псевдоніми). Із передмовою звернувся М. Онищенко (2003): «Щиро просимо, заходьте до нашого талалаївського вітряка. В ньому ще є жито, є хліб, а значить і життя є. Хай він і невеличкий у нас, але крила не згорнув і скрипить, ніби гомонить та про себе розповідає. Заходьте, послушайте, тут іще є, крім вас, люди – наш вітряк для всіх відкритий, і в ньому завжди точиться і борошно, і розмова» (с. 6).

До збірника ввійшли поезії й новела Михайла Барвінка, поезії і дві новели Олександри Гострої, поезії Лариси Дзюбан, Оксани Павленко, Миколи Пригари, Олени Степаненко. Художнє оформлення виконав Микола Пригара. Він же намалював і обкладинку. Використано фото Валерія Чернявського. Друк – чорно-білий. Обкладинка – кольорова (рис. 1).

Варто зауважити, що, починаючи з першого випуску і закінчуючи п'ятим, на першій сторінці обкладинки принципово використовувалися світлини, листівки, картини, на яких зображено вітряк. Використано картини художників Віталія Бабенка, Миколи Пригари, Георгія Сергєєва. Цьому дещо допоміг український журналіст, кі-

Рис. 1. Обкладинка першого випуску альманаху «Вітряк»

нодраматург, письменник, перекладач, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка, заслужений діяч мистецтв України Микола Шудря. Це було не лише символом, а й своєрідним брендом (Рис.1, 2, 3, 4, 5). Друга, третя інколи й четверта сторінка обкладинки були віддані світлинам, які можна було надрукувати в кольорі.

Другий випуск уже мав означення «Літературно-краєзнавчий альманах Талалаївщини». І для цього були також вагомі причини. Це означення залишилося включно до п'ятого (останнього) випуску. У ньому представлено матеріали, присвячені 60-річчю від дня визволення від німецько-фашистських загарбників, розміщено матеріали про героїв радянського союзу, кавалерів орденів слави та орденів лєніна, одержаних на війні тими, хто народився в районі. Це був 2005 рік. Зрозуміло, що в цей період ще весь інформаційний простір, який мав відношення до Другої світової війни, мислився значною мірою в рамках війни і в географічних обшарах радянського союзу. Звідси переважно й риторика. Але ця риторика мала й критичний зміст. У процесі пошуків матеріалів, а це переважно списки громадян населених пунктів району, які загинули чи пропали безвісти. Ці списки формувалися не за документами, архівними довідками, а методом опитування через двадцять і більше років після війни. Можна лише уявити, скількох односельчан у цих списках немає. Автор статті з великими потугами наприкінці 1990-х рр. домігся внести в ці списки свого рідного дядька, маючи документальне підтвердження, що він загинув під Москвою.

Альманах ставив багато незручних запитань для влади, однак вони залишалися без відповіді:

Як бути із тими, які все-таки повернулися з війни додому, але вже на другий день мирного життя почали вмирати від ран і контузій, і вмирають по сьогоднішній день? Чи будуть коли-небудь складені списки цих людей, які в однаковій мірі віддавали своє життя, але доля їх вберегла? Хіба вони менше заслуговують на пам'ять нащадків?

Чи будуть складені коли-небудь списки тих, хто потрапив у полон, був обдурений радянським керівництвом, повернувся на рідну землю, а з неї тут же був відправлений до Макара і його телят, а звідти не повернувся? В який список їх записати треба? Скільки взагалі було полонених?

Чи дізнаємося коли-небудь про тих, хто загинув на окупованих територіях від німецько-радянських бомбардувань, артобстрілів, каральних операцій, усіляких розстрілювань?

Рис.2. Обкладинка другого випуску альманаху «Вітряк»

Скільки людей було евакуйовано, чи помирали вони під час евакуації?

Скільки мирного населення було вивезено до Німеччини, скільки повернулося, скільки там залишилося, скільки померло і з яких причин?

Ні, допоки ми не навчимося шанувати, цінувати минуле, ми не варті майбутнього. (Забіяка, 2005, с. 143)

Інколи доводиться чути від українського військового керівництва слова про цінність життя кожного воїна. Водночас хочеться, щоб у час комп'ютерів, смартфонів і планшетів, широкого асортименту комунікаційних технологій і засобів, якими користуються сучасні збройні сили, більше не було забуто жодного імені захисників України, щоб девіз «Ніхто не забутий, ніщо не забуто» був не політичним гаслом, а дієвим у кожному місті, селі, квартирі і хаті, звідки й де воював кожен воїн, живий він чи віддав своє життя за своїх дітей, сім'ю, державу. Хочеться, щоб якомога більше застосовувалися технологічні засоби ведення війни: дрони, безпілотники та ін., щоб якомога менше гинуло українських хлопців, дівчат – майбутніх батьків і матерів, щоб Україна після війни якомога швидше відродилася демографічно.

Третій випуск альманаху «Вітряк» присвячено 100-річчю від дня смерті В. Горленка та 120-річчю від дня народження І. Кавалерідзе. Цей випуск більш структурований по відношенню до попередніх такими рубриками: «До 100-річчя від дня смерті В. П. Горленка», «До 120-річчя від дня народження І. П. Кавалерідзе», «Літературна Талалаївщина», «Із фонду Петра Ротача», «Здрастуй, глибинко. Історико-краєзнавча, топонімічна анкета населеного пункту, його околиці». На обкладинці використано листівку з колекції українського науковця, мистецтвознавця, шевченкознавця, музейного діяча, колекціонера, літератора, поета, заслуженого діяча мистецтв України В. Яцюка (рис. 3). З кількох таких листівок зі своєї колекції дозволив зняти копії М. Шудря.

Рис. 3. Обкладинка третього випуску альманаху «Вітряк»

У передовій «Від упорядника» сконденсована оцінка не тільки творчості В. Горленка та І. Кавалерідзе, а й наступним епохам.

У цій частині випуску читаємо:

Між Горленком і Кавалерідзе багато спільного. Вони були закохані у свій край. І це почуття передалося наступним поколінням. Вони належали до вищого ґатунку митців. І це мистецтво інші продовжують їхні традиції. Вони вчилися у світових майстрів свого ремесла. І це ремесло набуло світового рівня. Вони багато в чому йшли попереду. І їхні сліди не замітало порохом часу.

Між ними знаходимо й відмінності. Кожен жив у дещо різний час і був відданий іншим видам мистецтва. Але це тільки збагачувало його історію. Кавалерідзе творив у цілому масове мистецтво, а Горленко був його критиком. Кожен був дитиною й продуктом своєї епохи, але власною творчістю вони значно розширили її в часі.

Нові покоління продовжують творити мистецтво вже в інших умовах. Для справжнього мистецтва ніяка епоха не передбачає сприятливих умов, бо воно завжди було і є опозиційним до існуючої дійсності. У цьому й вічність його. Тому, коли рука тягнеться до пера, а думку бентежить образ, навіяний побаченим, почутим, а серце не дає спокою, доки все не буде висловлене на папері, ще не все втрачено й принижено, ще не остаточно загублена душа, яка хоче, щоб і навколо неї не було порожнечі.

Йдучи вперед, ми просто зобов'язані час від часу оглядатися назад, щоб не забути минуле, щоб звірити з ним наші кроки, напрям руху. (Забіяка, 2007b, с. 5)

Під рубрикою, присвяченою В. Горленку, вперше за багато років і десятиліть надруковано петербурзький і київський некрологи, спогади М. Стороженка, Б. Лазаревського, Д. Роша, Г. Лазаревського, І. Борщака, О. Губаря, а також три дослідження І. Забіяки: 1) про фольклорні експедиції В. Горленком до північної Чернігівщини, 2) його стосунки із Францією та 3) родиною Скоропадських.

Під рубрикою, присвяченою І. Кавалерідзе, розміщено матеріал М. Шудрі, спогади Р. Синька та І. Кавалерідзе, його кіноповість «Прометей» за редакцією М. Шудрі.

Літературну Талалаївщину представили поетичні та прозові твори Ю. Дзюбана, М. Барвінка, О. Гострої, Л. Дзюбан.

Із фонду П. Ротача подано листи надзвичайно обдарованого вчителя, художника довгалівської школи, представника старої української інтелігенції Ф. Лавріненка до П. Ротача.

Подаючи анкету «Здрастуй, глибинко...», упорядник сподівався, що вона зацікавить насамперед учителів історії, географії, краєзнавців

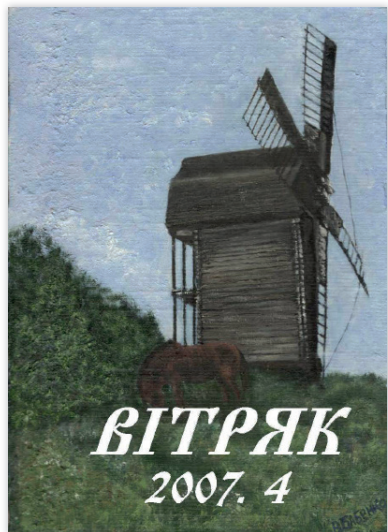

Рис. 4. Обкладинка четвертого випуску альманаху «Вітряк»

і стане предметом краєзнавчих гуртків. Зацікавила, але краєзнавців з Варвинського району Чернігівської області.

Назву четвертого випуску визначив поетичний вислів Олександра Олеся «З журбою радість обнялась». Так називається його вірш із однойменної збірки. І цьому також була вагома причина. Відкривався випуск рубрикою «Наші втрати» (рис. 4).

Першою втратою став відхід в інший світ українського письменника, патріота родом із с. Займище Талалаївського району, який жив в Австралії, Григорія Петровича Вишневого (справжнє – Карпов). У роки Другої світової війни він емігрував у Європу, потім в Австралію. Там переважно займався педагогічною діяльністю і писав. У роки незалежності України приїжджав на свою батьківщину, став членом спілки

письменників України, видав кілька мовознавчих і літературних книг. Не всі займищани сприйняли його повернення і зрозуміли. В альманасі вміщено автобіографію Григорія Вишневого, рекомендації до спілки Дм. Нитченка і П. Ротача, матеріал Віри Злепко. Другою цього [2007] року втратою стала смерть Петра Петровича Ротача:

У червні місяці пішов із життя незабутній Петро Петрович Ротач. Це втрата не лише Талалаївського краю, Полтавщини, – це втрата всієї України. Переоцінити його вклад в українську культуру важко. За своїм масштабом творчості поруч нього поставити будь-кого неможливо. Швидше всього, він був самотній [один із псевдонімів його так і називався – Петро Самотній. – І. З.]. Йому були підвладні всі жанри творчості... Його працездатності може позаздрити кожен, хто причетний до творчості... Тому й встиг підготувати близько трьох тисяч публікацій. А якщо додати до цього ще й стосунки більшовицької влади до нього [переслідування КДБ. – І. З.], то Петро Петрович здійснив як життєвий, як духовний, так і творчий подвиг. (Забіяка, 2007а, с. 6)

Про П. Ротача подано його автобіографію, матеріали П. Тронька, С. Білоконя, Л. Остроушка, а також підбірку оцінкового матеріалу про його творчість.

Наступні рубрики – радісні. Перша присвячена 85-літтю від дня народження Олександра Івановича Губаря – професора Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, уродженця с. Ярошівки.

Тут розміщено автобіографію О. Губаря, матеріали Б. Мельничука, В. Гуменюка, Д. Кононенка.

Друга рубрика – ювілей Олександри Гострої, місцевої поетеси, майстрині малих прозових жанрів, журналістки. Творчу характеристику цієї журналістки подав відомий літературознавець із Києва В. Святовець під заголовком «Там десь, за літами студентськими», який пам'ятав свою студентку-заочницю, керував її дипломною роботою. Земляк В. Баранов визнав О. Гостру своєю вчителькою, назвавши матеріал «Вчителько моя, зоре світова...». А далі – понад 20 сторінок поезії і понад 50 сторінок – прози.

Олександра Гостра заслуговувала літературно-творчої події в районному будинку культури. І хоча презентацію цього випуску альманаху провели в залі райадміністрації, пройшла вона на досить високому творчому та емоційному рівні. Тепер Олександра Гостра – редактор Прилуцької районної газети «Трибуна Хлібороба», в який входить і Талалаївська громада. Новий адміністративно-територіальний поділ міг би бути поштовхом до тематичного розмаїття альманаху «Вітряк». Воно частково реалізовується в «Бібліотеці альманаху «Вітряк»»: видано конкурсну роботу учениці 10-го класу з Прилук Ірини Биховської (2023) про весільний коровай як елемент весільного обряду, але поза увагою залишається великий географічний простір (Срібнянщина, Варванщина, Ічнянщина, Прилуччина, тепер уже і сама Талалаївщина) з його багатим культурно-історичним минулим і сьогоденням. Але газета «Трибуна Хлібороба» достатньою мірою відображає найрізноманітніші події Талалаївщини. І саме тому газета ще тримається на плаву, що її очолює Олександра Гостра.

Кажуть, якщо в номері газети «Трибуна Хлібороба» немає публікації Олександри Гострої, газета – не газета. І в це можна повірити. Читаючи її прозові твори, не можна стримати сліз навіть нам чоловікам. І це також правда. Читаючи її поезію, відчуваєш силу поетичних образів, оригінальну стилістику, багатство й відчуття мови... І це ще маленька правда... (Забіяка, 2007а, с. 7)

І не даремно першою книгою в «Бібліотеці альманаху «Вітряк» стала поетична збірка Олександри Гострої «Сповідь траві». Упорядник видання представив цю збірку так.

На презентації ведучим, тодішнім головою адміністрації В. Опришком, висловлено побажання, щоб альманах надрукував таблиці з української мови для шкіл. Зрозуміло, альманах цього прохання виконати не зміг насамперед через характер видання – таблиці з української мови, які має розробити відповідний фахівець, то й же, скажімо, вчитель. Такого матеріалу альманаху не було надано. Прикро, що на початку 2000-х років педагогічні видавництва, науково-дослідні педагогічні

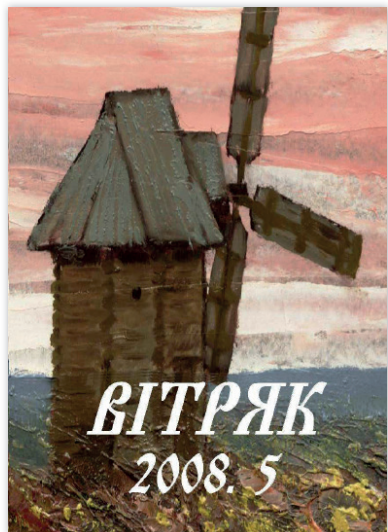

Рис. 5. Обкладинка п'ятого випуску альманаху «Вітряк»

інститути Академії педагогічних наук не змогли забезпечити школу такого типу літератури.

Проте було знайдено вихід. В альманасі започаткували нову рубрику – «На допомогу вчителю».

І не лише філологів. І не лише розробки уроків, а й історико-краєзнавча та інша тематика. Нам достеменно відомо, що такими матеріалами володіють педагоги. Їх ми пропонуємо надрукувати у «Вітряку» ... адже альманах поки що готується однією особою на виключно громадських засадах. Чекаємо ваших матеріалів. (Забіяка, 2007а, с. 8)

У цьому випуску було надруковано матеріал В. Святюка «Особливості стилю роману «Тигролови» Івана Багряного».

П'ятий, ювілейний, випуск альманаху «Вітряк» вийшов без присвяти (рис. 5). Під рубрикою «Літературна Талалаївщина» надруковано поетичні твори Ганни Мірошніченко та Оксани Павленко. Обидві родом із с. Красний Колядин: одна живе в селі, інша – в місті. Також опубліковано повість І. Кавалерідзе «Марія Іванівна», «яка написана понад півстоліття тому, але в новому витку історії України стала не менше актуальною, як і в ті далекі [1920-ті роки. – І. З.] часи» (Забіяка, 2008, с. 5). Передмову написав М. Шудря, який добре знав Івана Петровича, дружив з ним, тому радів і нашій співпраці. Коли дізнався, що альманах більше не виходить, дуже шкодував.

Під рубрикою «Із фонду Петра Ротача» надруковано листи й листівки Марії Лавріненко під заголовком «Листи про мого вчителя», малося на увазі – Ф. Лавріненка.

У цьому випуску продовжили й рубрику «На допомогу вчителю». З неоднозначним смислом було презентовано гумореску Остапа Вишні «Чухраїнці», супроводивши її аналізом («Остап Вишня сміється») О. Губаря. «На наше переконання, цей розділ, йдеться в передмові від редактора, – надзвичайно корисно буде прочитати всім, до чийх рук потрапить альманах. Адже ми ще й досі чухаємо свої потилиці в роздумах: бути незалежними й разом з усім світом чи бути рабами-кріпаками і додатком до тоталітарної держави? Останнє поки що переважає. То як же не чухраїнці?!» (Забіяка, 2008, с. 6).

Частина сіл Талалаївського району в козацькі часи та до 1917 р. були в складі Прилуцького повіту Прилуцької округи. Тому цілком закономірно було започаткувати рубрику «Наші сусіди». Її розпочали розпові-

дями Ірини Матяш та Миколи Шудрі про великого актора-сміхотворця Миколу Яковченка.

Здавалося б, дуже проста назва рубрики «Мовою документів», яка не лише продовжила тему сусідства, а й могла б перерости у великий комплекс певних документів. Ось, для прикладу, «Паспорт-характеристика Киевской области», підготовлений 13 листопада 1944 р. Київським обласним управлінням Народного комісаріату державної безпеки УРСР. Він мав гриф «Совершенно секретно» з нумерацією кожного примірника. Прочитати його спокійно не кожен зможе. Найважливіша в ній частина має назву «Краткая политическая характеристика». Для створення уявлення про цю характеристику наведемо з неї лише дві цитати:

Гор. Киев в дореволюционное время являлся черносотенным городом – был насыщен кулачеством, помещиками, дворянской аристократии, духовенством (30000 попов и монахов, 45000 дворян и 50000 купцов)» і «Еще в дореволюционное время Киев являлся центром украинских националистов, особенно ожививших свою националистическую деятельность с началом революции. ("Мовою документів", 2008, с. 175)

Тут і Центральна рада, «СВУ» і «ОУН», різні «банди» тощо. Складається враження, що Київ та область заповнені різними ворожими елементами протягом багатьох десятиліть і століть. Подібні характеристики були складені, можливо, й на кожен область. Редакція альманаху зініціювала пошук таких документів. Тому третій випуск вийшов уже з грифом «Прилуцький осередок Чернігівського земляцтва в м. Києві. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут журналістики». Він символізував два суб'єкти: установу й виконавця. Четвертий і п'ятий – «Чернігівське земляцтво в м. Києві. Прилуцький осередок».

Сприяв виданню альманаху керівник Прилуцького відділення Чернігівського земляцтва Павло Олександрович Кривонос.

Окремо про рубрики. Загалом у п'яти випусках їх 19. З кожним випуском їх ставало більше й більше. Життя диктувало нові теми, відтак альманах все ширше й глибше охоплював його на своїх сторінках. Сім рубрик двічі чи тричі переходили з одного випуску в наступний, тобто вони вже мали певну традицію, динаміку, тяглість.

Чи міг би альманах таким чином замінити місцеву газету? Безперечно – ні. Насамперед сьогоднішня – це прерогатива газети. Все інше – можна було б розділити навпіл: історія краю, конкретні явища, долі людські, літературна творчість тощо. Могла б бути налагоджена тісна творча співпраця.

Редакція була свідома того, що частина матеріалів вичерпувалася і не могла поповнювати альманах, чим би ставила під загрозу його існування. Тому була розпочата робота з підготовки збору матеріалів про істо-

рію кожного села, якій би присвячувався номер альманаху. Адже в районі є кілька сіл, історія яких нараховує до тисячі чи й більше років. Тобто є про що вести мову. Принаймні, ще випусків 15 могло б бути підготовленими.

Проте стало ясно, що історико-краєзнавча робота в районі якщо й велася на рівні вчителів історії чи інших предметів, бібліотекарів, але на низькому, навіть примітивному рівні. Історія населеного пункту розміщувалася хіба що на кількох сторінках. За таких умов ні про які адресні випуски населеному пункту чи сільрадіському осередку й мови не могло бути.

Рубрика «Нас читають» насамперед обумовлена потребою показати зворотній зв'язок між альманахом і читачами. Це абсолютно закономірно, що за якийсь час з'являється певний масив матеріалу, який демонструє корисність проекту, і за допомогою його виникає мотиваційна динаміка підготовки й видання альманаху чи чогось іншого.

Про відгуки на альманах «Вітряк» зумисне відкладено насамкінець, щоб не нав'язувати читачеві цього матеріалу думку спочатку інших, а потім уже контент самого альманаху. Звичайно, без амбіцій, альманах заслуговує на детальніший аналіз, хоча б на його прочитання.

Для початку подамо таблицю переглядів і завантажень станом на 28 березня 2025 р.

Таблиця 1

Перегляди і завантаження

№ випуску	Переглядів	Завантажень
Випуск 1	912	242
Випуск 2	841	1102
Випуск 3	760	1018
Випуск 4	794	1154
Випуск 5	948	4371

Авторська розробка

Друкувався альманах тиражем – максимум 200 примірників.

Розповсюджувався переважно по бібліотеках.

Про альманах «Вітряк» інколи відгукувалася й преса. Особливо, коли з'являвся новий випуск.

Про перший випуск дала інформацію місцева газета «Трибуна Хлібороба»:

Виданий альманах Чернігівським земляцтвом у Києві за сприяння керівника Прилуцького осередку П. О. Кривоноса, Талалаївської районної ради та райдержадміністрації... Це – перша книга в історії району, де представлено поезію і малу прозу місцевих авторів... Двісті примірників цього видання передано земляцтвом для шкіл та бібліотек району. («Перший помах «Вітряка», 2003, с. 1)

У 2007 р. одночасно з презентацією третього випуску альманаху відбулося відкриття й меморіальних дощок Іванові Кавалерідзе в с. Сильченкове (тепер – Стара Талалаївка) і Василеві Горленку в с. Українське. З детальним звітом без двозначних підтекстів про ці урочистості виступила журналістка Олександра Романенко (вона ж – Олександра Гостра) в матеріалі «Вшанували пам'ять, презентували «Вітряк» (Романенко, 2007, с. 1).

На четвертий випуск альманаху було надруковано два знакові відгуки. Один у місцевій газеті «Трибуна Хлібороба», другий – у «Кримській Світлиці».

Так, редактор відділу літератури «Кримської світлиці» Данило Кононенко зробив детальний огляд усіх рубрик і публікацій. Окремі з них прокоментував, використавши свої знання, скажімо, про Петра Ротача, Григорія Вишневого, Олександра Губаря.

Дуже добре, – пише автор, – що альманах не лише зберігає пам'ять про визначних земляків-талалаївців, а й шанує тих, хто сьогодні примножує цю славу – славу рідного краю, а, отже, й славу нашої України, відшукує і пропагує нові таланти. Бо скільки ж їх у нашій глибинці, скількох ми не знаємо, а слід би знати! ... От би, – підводить підсумок автор, – в кожному районі наших областей були такі справжні сподвижники справжніх духовних справ у наш, на жаль, якийсь бездуховно-закапіталізований час. Хай же родиться-вважається на гарних авторів «Вітряку», нехай мелеться чисте борошно нашої духовності! (Кононенко, 2008, с. 11)

Відреагувала «Трибуна хлібороба» і на вихід п'ятого, завершального випуску альманаху «Вітряк» після того, як відбулася його презентація в районному будинку культури. «Кожен випуск “Вітряка” – це обов'язково щось нове, цікаве, захоплююче. Як і останній» (Тимошенко, 2008, с. 1), – пише авторка, роблячи короткий огляд альманаху.

До цього про альманахи писали журналісти, літератори.

Комплексний аналіз зробила Т. Усатенко, доктор педагогічних наук, яка свого часу працювала в інституті українознавства, де здобула величезний теоретичний і практичний багаж знань у цій галузі. Ознайомившись з усіма випусками альманаху одразу, Т. Усатенко (2009) заявила: «Талалаївський альманах “Вітряк” – нова парадигма часу – спонукає до розмислів не лише просвітницьких, літературно-мистецьких, історіографічних, а й до важливих українознавчих проблем нашої периферії: соціального і локального дискурсів» (с. 10). «Зміст, структура альманаху, – продовжує вона, – відтворює розгорнутий концепт “рідна земля”, ідея якого розроблена і втілена в життя І. М. Забіякою, що особливо важливо для осмислення сучасних проблем регіоналізму та локалізму в науковому дискурсі» (с. 10). Наступна думка рецензентки адресуєть-

ся тим, хто має підтримувати такі проекти, хто має бути зацікавленим у їхньому тривалому існуванні, – це крайове керівництво. «Необхідно пам'ятати: – пише Т. Усатенко (2009), – ентузіазм – хороша риса, але вона без підтримки на якомусь етапі вичерпується» (с. 10).

Часто буває так, що ентузіазм вичерпується або ж набирає іншої форми і змісту, перестає бути в тій чи іншій формі залежним будь від чого і будь від кого. Так і сталося із проектом альманаху «Вітряк». І видимої катастрофи не відбулося. Видимої. А насправду, щороку, кожного десятиліття, не кажучи вже – про століття, природним шляхом і людською байдужістю втрачаються величезні пласти різного характеру інформації з відходом її носіїв, не збереження відповідних документів. Дивно ж чути, коли років сто п'ятдесят тому звичайна українська сільська молода жінка, яка ні читати, ні писати не вміла, але її пам'ять зберігала до тисячі текстів і мелодій пісень. Скільки таких зараз можна знайти в селах, які хоча б з десять наспівали за умови, якщо вони не є учасниками якогось фольклорно-етнографічного колективу?

Збереженню тієї чи тієї інформації могли б виконувати альманахи.

Переглядаючи одночасно всі випуски «Вітряка», вчитуючись у кожен заголовок і тексти, вдивляючись у кожне фото, пригадуєш, скільки зусиль і часу затрачалося, щоб їх здобути, обробити, випустити в світ і донести до читача. Ті роки – це епоха! Неповторна епоха. Більше такої не буде в моєму житті. Та чи й потрібна? І для кого? Можливо, згодом хтось знайде в цьому потребу і продовжить краєзнавчу місію з новою силою, для нового читача. Можливо... І в цьому буде чи не найбільша користь. А якщо й ні, то будемо вважати – справу зроблено.

З усіма випусками цього осібного в історії крайової літератури альманаху можна ознайомитися на сайті Talzem – Талалаївське Земляцтво (https://talzem.at.ua/load/almanakh_quotvitryakquot/3).

Висновки

1. Така чи подібна література конкретного краю потрібна. Він означений не лише географічними кордонами, а й багатьма різними традиціями, характерними лише йому. І така індивідуальність, персоніфікованість буде лише на користь культурі в цілому. Про це свідчать однозначні чи двозначні висловлювання про альманах у пресі, усні, власні спостереження з відряджень у не дуже віддалені один від одного краю навіть у рамках району, громади.

2. Така література має творитися якщо не місцевими творчими силами, так спільно з небайдужими творчими особистостями, вихідцями з цього краю, які проживають в обласних центрах, столиці, де є потужні бібліотеки, архіви. Такий симбіоз посилив би, поглибив би контентне наповнення видань.

3. Такі видання мають підтримуватися місцевими адміністраціями. Тут мають бути залученими відділи культури, освіти, соціальні служби з їхніми хоча й поріділими рядами працівників культури, вчителів, учнів, ентузіастів.

4. Не завадило б і створення при якомусь гуманітарному міністерстві, творчих товариствах (спілках) відповідної програми підтримки у вигляді грантів, програм та ін. для розвитку такого типу творчості. Ми є свідками того, як на очах багато чого зникає і зникло з космічною швидкістю. І найосновніше, що відходять люди – носії традицій, звичаїв, усної історії краю. Фактично цим ніхто не займається, не шукає таких уже дуже поодиноких скарбів. Все епізодично, фрагментарно, поверхово, «для галочки» перед байдужим, манкуртним начальством. Через кілька десятиліть ситуація в рази погіршиться.

5. Видання альманахів дешевше, ніж утримування редакторських колективів газет. Хоча паралельне існування їх не було б згубною конкуренцією. Газета виконує роль повідомлення новин, життя сьогодні, альманах же акумулює все найкраще, найцінніше з життя культури, історії краю, окремих визначних постатей. Життя кожного з типу видання різне: в газети за будь-яких обставин коротше, альманаху, як книги, – фактично вічне, з огляду на умови його зберігання. До того ж альманахи позбавлені різнопланової реклами, що підвищує до них увагу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Биховська, І. (2023). *Весільний коровай на Прилуччині* (І. Забіяка, упоряд.). Прилуки.
Горленко, В. (1887, 20 травня). *Лист до Бориса Познанського* (Фонд 23, № 243), Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.
Забіяка, І. (2005). Від упорядника. *Вітряк*, 2, 140–144.
Забіяка, І. (2007а). Від редактора-упорядника. *Вітряк*, 4, 5–8.
Забіяка, І. (2007б). Від упорядника. *Вітряк*, 3, 5.
Забіяка, І. (2008). Від редактора-упорядника. *Вітряк*, 5, 5–7.
Кононенко, Д. (2008, 15 лютого). Сягаючи духовних глибин. *Кримська світлиця*. <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=5586>
Мовою документів. (2008). *Вітряк*, 5, 174–183.
Онищенко, М. (2003). Вітер у крила. *Вітряк*, 1, 6–7.
Перший помах «Вітряка». (2003, 27 вересня). *Трибуна хлібороба*, 39, 1.
Покиньюборода, Ю. (2019, 20 жовтня). Мати рідна! Невже це правда??? Родовища українського газу: багато з них українцям невідомі або просто вкрадені! *Незалежний культурологічний часопис «І»*. <https://ji-magazine.lviv.ua/2019/maty-ridna-nevzhe-ce-pravda.htm>
Романенко, О. (2007, 28 квітня). Вшанували пам'ять, презентували «Вітряк». *Трибуна хлібороба*, 17, 1.
Тимошенко, Н. (2008, 8 листопада). Гімн його величності слову. *Трибуна хлібороба*, 46, 1.
Усатенко, Т. (2009, листопад). «Вітряки» Івана Забіяки. *Отчий поріг*, 11, 10.

REFERENCES

- Bykhovska, I. (2023). *Vesilnyi korovai na Pryluchchyni* [Wedding loaf in Pryluchchyni] (I. Zabiaka, Comp.). Pryluky [in Ukrainian].
- Horlenko, V. (1887, May 20). *Lyst do Borysa Poznanskoho* [Letter to Borys Poznanskyi] (Fund 23, No. 243), Institute of Manuscript of Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kononenko, D. (2008, February 15). Siahaiuchy dukhovnykh hlybyn [Reaching spiritual depths]. *Krymska svitlytsia*. <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=5586> [in Ukrainian].
- Movoiu dokumentiv [In the language of documents]. (2008). *Vitriak*, 5, 174–183 [in Russian].
- Onyshchenko, M. (2003). Viter u kryla [Wind in the wings]. *Vitriak*, 1, 6–7 [in Ukrainian].
- Pershyi pomakh "Vitriaka" [The first wave of the "Vitryak"]. (2003, September 27). *Trybuna khliboroba*, 39, 1 [in Ukrainian].
- Pokynboroda, Yu. (2019, October 20). Maty ridna! Nevzhe tse pravda??? Rodovyscha ukrainskoho hazu: Bahato z nykh ukraintsiam nevidomi abo prosto vkradeni! [Mother is dear! Is it true??? Ukrainian gas fields: Many of them are unknown to Ukrainians or simply stolen!]. *The Independent Cultural Journal "I"*. <https://ji-magazine.lviv.ua/2019/maty-ridna-nevzhe-ce-pravda.htm> [in Ukrainian].
- Romanenko, O. (2007, April 28). Vshanuvaty pamiat, prezentuvaty "Vitriak" [Honored the memory, presented "Windmill"]. *Trybuna khliboroba*, 17, 1 [in Ukrainian].
- Tymoshenko, N. (2008, November 8). Himn yoho velychnosti slovu [A hymn to his majesty the word]. *Trybuna khliboroba*, 46, 1 [in Ukrainian].
- Usatenko, T. (2009, November). "Vitriaky" Ivana Zabiaky ["Windmills" by Ivan Zabiaka]. *Otchy porih*, 11, 10 [in Ukrainian].
- Zabiaka, I. (2005). Vid uporiadnyka [From the compiler]. *Vitriak*, 2, 140–144 [in Ukrainian].
- Zabiaka, I. (2007a). Vid redaktora-uporiadnyka [From the editor-compiler]. *Vitriak*, 4, 5–8 [in Ukrainian].
- Zabiaka, I. (2007b). Vid uporiadnyka [From the compiler]. *Vitriak*, 3, 5 [in Ukrainian].
- Zabiaka, I. (2008). Vid redaktora-uporiadnyka [From the editor-compiler]. *Vitriak*, 5, 5–7 [in Ukrainian].

Надійшла: 18.11.2024; Прийнято: 25.07.2025;
Статтю вперше опубліковано онлайн: 09.12.2025

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons «Attribution» 4.0.